

**ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «КОНФЛІКТ»
ТА «РЕЛІГІЙНИЙ КОНФЛІКТ»**

М. ПАРОВИК, студент*,

Д. ПАШ'ЯН, студент*

***Національний університет біоресурсів і
природокористування України***

Анотація. Проаналізовано основні конотації поняття «конфлікт» і умови проблематизації терміну «релігійний конфлікт». З'ясовано, що конфлікт є закономірним етапом розвитку суспільних відносин і навіть неминучим симптомом їхнього прояву. Досліджено становлення і розвиток понять «релігійний конфлікт» та «соціальний конфлікт».

Ключові слова: *конфлікт, суперечність, криза, релігійний конфлікт, соціальний конфлікт*

В умовах швидкого розвитку багатьох суспільств, боротьби ідеологій, знецінення усталеної системи цінностей і пошуків нових засад особистої та суспільної ідентифікації вивчення конфліктів і конфліктних ситуацій є пріоритетним завданням. Нагальними стають філософське осмислення такого явища, як релігійний конфлікт, дослідження причин його виникнення, прогнозування та розробка шляхів його запобігання. Адже проблему релігійного конфлікту на сучасному етапі розвитку філософської думки недостатньо розроблено. Поняття «конфлікт» є полісемантичним, але в різноманітних варіантах його використання присутні визначені константи. Насамперед цей термін фіксує ситуацію розходження, неоднозначності як це чітко зазначено у визначенні українського дослідника А. С. Романюка: «Найважливіша природа конфліктів – у тривалій неоднаковості, в якій перебувають суспільні групи» [7]. Визначення А. Романюка демонструє тотожність змісту цього терміну з поняттям «соціальний конфлікт». Ми також будемо виходити поки з цієї тотожності, тому що кінцева мета нашого дослідження – визначення терміну «релігійний конфлікт» – безумовно, вписується певною мірою в контекст такого змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конфлікту розглядалася багатьма вченими і філософами. Серед

* Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент О. Д. Лаута

© М. Паровик, Д. Паш'ян, 2016

радянських та російських дослідників, які займались питаннями конфлікту можна назвати О. Здравомислова, Ю. Запрудного, Д. Зеркіна, Е. Степанова, О. Залужного, В. Тишкова, Е. Бабосова, А. Анцупова, А. Шипілова та інших. Сучасна українська конфліктологія представлена такими прізвищами, як О. Бандурка, В. Друзь, М. Пірен, А. Ішмуратов. Наприкінці ХІХ – на початку і в середині ХХ ст. проблематику конфліктів досліджували М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс та ін. Релігійний конфлікт як специфічний вид соціального конфлікту отримав розробку у працях українських релігієзнавців А. Колодного, Л. Филипович, А. Арістової, В. Бондаренко, Т. Горбаченко, В. Лубського, В. Єленського, С. Здіорука, О. Шуби, П. Яроцького, Д. Шумунової тощо.

Мета дослідження полягає у вивченні та аналізі основних конотацій поняття «конфлікт» і з'ясуванні умов проблематизації терміну «релігійний конфлікт».

Дослідження релігійного конфлікту ускладнюється тим, що релігійна конфліктологія ще не є розробленою науковим напрямом зі своїм методологічним базисом, класифікаційним апаратом та теоретичними узагальненнями. Це спричиняється тим, що деякі дослідники не вважають доцільним виокремлення релігійного конфлікту як самостійного предмету дослідження. Втім, багато причин спонукають до визначення релігійного конфлікту як особливого різновиду соціального конфлікту. За умов недостатньої розробки теоретичної бази релігійної конфліктології виникає питання, чим є релігійний конфлікт за своєю сутністю, якщо визнавати, що він є окремим, самостійним предметом наукового дослідження?

Результати дослідження та їх обговорення. Конфлікт не припускає переходу своїх протилежностей одна в іншу, отже, носить характер «абстрактного заперечення» (у термінології Гегеля), що припускає зовнішнє протиставлення сторін, які борються аж до знищення однієї з них, що і фіксується наступним визначенням: «Соціальний конфлікт – це боротьба за цінності і претензії на визначений соціальний статус, владу і ресурси, боротьба, в якій цілями супротивників є нанесення збитку, знищення супротивника» [8, с. 24]. З такого визначення випливає, що не всяке соціальне протиріччя може загостритись до конфліктної ситуації. Але в той же час, загострення відносин є гарантом їхньої наявності. І тому, як це не парадоксально, конфлікт служить індексом інтенсивності взаємин. Адже боротьба - це одна із найщільніших форм єдності.

У той же час конфлікт не являє собою тільки «суб'єктивну гру» (Гегель), хоча саме так можна проінтерпретувати визначення багатьох дослідників, у яких переважає експлікація «конфлікту» у

термінах «потреб і інтересів». Наприклад, визначення Дж. Бертона: «Конфліктна взаємодія виникає як наслідок тієї чи іншої стратегії, «насичення потреб», як породження «дефіциту засобів», в яких здійснюється боротьба за задоволення потреб, чи як результат дій, зовсім не пов'язаних з потребами, а продиктованих тільки розвитком інтересів» [2, с. 54].

Конфлікт являє собою процес об'єктивації прагнень визначеної соціальної групи, як це видно з наступного визначення: «Під конфліктом, маю на увазі, реальну боротьбу між діючими людьми або групами незалежно від того, які джерела цієї боротьби, її способи і засоби, що мобілізуються кожною зі сторін. Обидва ці поняття (конфлікт і суперечність) дуже близькі між собою, а саме соціальна суперечність виражає уразливе місце, слабку ланку в конструкції соціальної системи. Разом з тим вона вказує на поділ інтересів між різними групами та категоріями людей, у тому числі між класами» [3, с. 17]. Можна сказати, що конфлікт, як і антагонізм, існує в таких соціальних формах, які виявляються в різних об'єднаннях людей. Тільки за допомогою даних соціальних форм конфлікт існує в об'єднанні людей і впливає на форми взаємодій. Конфлікт не може бути розглянутий у відриві від соціальних форм антагонізму й універсального протиріччя.

В цілому конфлікт є закономірним етапом розвитку суспільних відносин і навіть неминучим симптомом їхнього прояву. Соціальний конфлікт не завжди існував в історії людства. Антропологічні дані не підтверджують наявності деструктивності і жорстокості в примітивних народів у процесі полювання, а також спростовують тезу про властиве людині прагнення до панування. Таким чином, конфліктогенність і деструктивність не є сутнісними рисами людської натури, однак вони можуть досягати значної сили і поширеності. Хоча на визначеному етапі конфлікт стає універсальною характеристикою суспільного стану, як це показують українські філософи: «Соціальний конфлікт – розбіжність соціальних і індивідуальних інтересів індивідів та соціальних груп, що охоплюють усі сфери людського життя, стосунків, насамперед, економічних, соціально-політичних, культурно-побутових та особистих» [1].

Конфлікт - закономірна, але не необхідна форма соціального протиріччя. З іншого боку, конфлікт розглядається багатьма дослідниками, як нормальний стан соціальної системи: «Під конфліктами розуміється зіткнення таких, часто протилежних інтересів, дій, поглядів окремих особистостей, політичних партій громадських організацій, етнічних груп, держав і їхніх органів, які не збігаються. У будь-якому випадку, конфлікт є наслідком взаємодій суспільних відносин, які не збігаються, а оскільки ці відносини і їхні

конкретні прояви в соціальній системі практично безмежно різноманітні, то конфліктна ситуація є скоріше нормою, ніж патологією суспільного розвитку», - пише російський дослідник В. Овчинніков [5, с. 56].

Аналіз конфліктних ситуацій можна починати з вивчення його учасників і характеру проблемної ситуації; проводиться за наступними напрямками: ідентифікація цілей учасників; визначення проблемних ситуацій, які передують соціальному конфлікту; встановлення факторів, які сприяють переростанню проблемної ситуації в соціальний конфлікт; вимір ступеня впливу особистісних особливостей конфліктуючих сторін і проблемної ситуації на виникнення конфлікту. За ідентифікації цілей учасників соціального конфлікту виділяються й описуються найближчі і перспективні їхні цілі, з'ясовується послідовність і взаємозв'язок найближчих цілей у часі. Конфлікти можуть класифікуватися за часом дії (затяжні, швидкоплинні), за інтенсивністю, за масштабами дії (регіональні, локальні), за формою прояву (мирні і немирні, явні і сховані) і, нарешті, за своїми наслідками (позитивні – негативні, конструктивні – деструктивні і т.п.).

Також методологічно вірним ми вважаємо структуралістський метод виявлення пари опозиційних концептів, пов'язаних стійкими відносинами внутрішньої структури. Бінарну опозицію досліджуваному терміну складає не тільки безконфліктний (гармонійний) стан, але й інше поняття, фіксує незадоволеність стану, а, отже, стадію суспільного протиріччя. Таким другим полюсом стає поняття «кризи». Криза, звичайно, викликає ускладнення, які з'являються в процесі взаємодії індивідів. Поняття «криза» відбиває не дії у взаємодії, а протидії. Поняттями «криза» і «конфлікт» відображаються одні і ті ж самі процеси взаємодії індивідів в об'єднанні. А самі по собі криза і конфлікт є дві сторони взаємодії, здійснюваних індивідами. Вихід із кризи припускає відновлення порушеної єдності, вихід з конфлікту припускає відновлення порушеного розходження. Тому антикризове керування, яке складається в особливу галузь практичного знання, повинне враховувати, що за заходами з відновлення єдності у взаємодії настає конфлікт, вихід з якого спричинює кризу. Тому дії в акті керування кризами повинні бути свідомими, поетапними і не доведеними до розростання глобального конфлікту, який можна гасити тільки протилежними діями, не управлінськими діями, політичними діями.

Одна з найбільш істотних проблем конфліктної ситуації полягає в прагненні вийти з хаосу. Природно, що хаос і порядок - поняття відносні. І все-таки необхідною передумовою порядку є визначений

рівень раціоналізації суспільних відносин, заснований на загальному визнанні деякої ієрархії цінностей. Досить часто системи цінностей виступають як самодостатні джерела мотивації, які діють на основі розподілу людських співтовариств на своїх і чужих. Саме в цьому випадку ми спостерігаємо ціннісний конфлікт. Експлікація розходження між своїми і чужими, між «Я і Воно» (З. Фрейд), «Я і Ти» (М. Бубер), «Я і Інший» (Э. Левінас) набуває визначального значення і стає домінуючим фактором індивідуальної і групової ідентифікації і мотивації.

Релігійний конфлікт відрізняється від конфесійного конфлікту (хоча вони часто ототожнюються і дослідження міжконфесійного конфлікту видається за аналіз релігійного, тим часом як конфлікт конфесійний є одним з різновидів соціального виміру релігійного конфлікту). Другий є емпіричним проявом першого. У цілому можна сказати, що вивчення феномену релігійного конфлікту не знайшло ще цілісного, концептуального викладу і пояснення ні однією з гуманітарних наук. Ні релігієзнавство, ні соціологія, ні психологія не створили відповідних теорій. Проте, останнім часом можна відстежити актуалізацію теоретичного осмислення цього явища. Експлікація терміну «релігійний конфлікт» відбувається з двох сторін: з боку релігієзнавства і з боку самої конфліктології.

Українські релігієзнавці так визначають це явище: «Релігійний конфлікт – це сутичка релігійних індивідів або груп віруючих з приводу відмінних позицій у питаннях віровчення, релігійної діяльності і правил побудови релігійних організацій, незгоди під час поділу майна та культової споруди тощо. Релігійний конфлікт може відбуватися у формі незгод й суперечок, конкуренції та боротьби, конфронтації та релігійного ворогування, міжконфесійної війни. Релігійний конфлікт може виникнути в середині релігійної організації, конфесії, церкви, а також між окремими конфесіями та релігійними напрямками» [6, с. 483].

Такі ж конотації присутні у визначенні українських конфліктологів: «Релігійний конфлікт – це зіткнення і протиборство (протидія) між носіями релігійних цінностей (від окремих індивідів (віруючих) до конфесій), що обумовлені відмінностями в їх світосприйнятті, уявленнях і ставленні до Бога, різним становищем та участю в релігійному житті» [4].

Релігійний конфлікт, як і конфлікт узагалі, виникає на певному етапі розвитку людства і розкриває його динаміку. Зміна історичного типу культури призводить до кризи (як боротьба за єдність) існуючих релігійних інститутів і до конфлікту (як боротьба за розходження) релігійних інтерпретацій культурного простору. Стабілізація

(гармонізація, упорядкованість) культурної парадигми передбачає критику релігійного світогляду і внутріконфесійне протиборство.

ВИСНОВКИ

Отже, конфлікт культур потрібно відрізнити від його соціальної модифікації. Перехід від одного в інший утворить конфлікт цінностей, різновидом якого є релігійний конфлікт. Останній має культурологічний (конфлікт релігійних інтерпретацій обр'ю культури) і соціальний вимір (конфлікт між церквами як соціальними інститутами).

Поняття «релігійний конфлікт» є полісемантичним, а сам феномен, який розглядається в понятті, з'являється як культурно-історичний процес, досліджуваний різними гуманітарними науками. Але цілісних, концептуально розроблених теорій релігійного конфлікту, на жаль, не існує. Тому, осмислення даного поняття вимагає ревізії його змісту в різних областях гуманітарного знання.

Список літератури

1. Андрущенко В. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій: в 2 томах / В. Андрущенко, М. Михальченко. – К.: Генеза, 1993. – Т. 1. – 255 с.
2. Бретон Дж. Природа конфликта и теория человеческих потребностей/ Дж. Бретон // Социальный конфликт: Современные исследования: Реферативный сборник. – М.: ИНИОН РАН, Институт социологии. 1991. – С. 52- 69.
3. Валевский О. Л. Політичний конфлікт в сучасній Україні: культура, виміри, структура, принципи аналізу / О. Л. Валевський, А. І. Шмуратов – К.: НІС, 1997. – 110 с. – С. 17.
4. Конфліктологія: [Підручник для студентів вищ. навч. закл.] / Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Осіпова та ін.; за ред. професорів Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Харків: Право, 2002. – 256 с.
5. Овчинников В. С. Политические конфликты и кризисные ситуации / В. Овчинников // Социально-политические науки. – 1990– № 10. – С. 54-59.
6. Релігієзнавство: навч. посібник: за ред. С. А. Бублика. – Стер. вид. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 496 с. – С. 483.
7. Романюк А. С. Загальні елементи теорії політичних конфліктів / А. С. Романюк // Основи політології : курс лекцій. – К. : Вища школа, 1992. – Ч. 2. – С. 206-209.
8. Социальный конфликт: современные исследования / Н. Л. Полякова, С. Р. Медведева, Е. И. Степанов, С. А. Эфиров, Е. В. Якимова. – М.: ИНИОН, 1991. – 114 с. – С. 24.

References

1. Andruschenko, V. A. (1993). Suchasna social`na filosofiya [Modern social philosophy]. Geneza, 255.
2. Breton, D. (1991) Pry`roda konfly`kta y` teory`ya chelovechesky`x potrebnostej [The nature of the conflict and the theory of human needs]. UNION RAN, 52– 69.
3. Valevskiy, O. L., Ishmurotov, A. T. (1997). Polity`chny`j konflikt v suchasnij Ukrayini: kul`tura, vy`miry`, struktura, pry`ncy`py` analizu [The political conflict in contemporary Ukraine: culture, dimensions, structure, principles of analysis]. Nis, 17.
4. Gerasina, L. M., Panov, M. I., Osipova, N. P. (2002). Konfliktologiya [Conflict]. Pravo, 256.
5. Ovchinnykov, V. S. (1990). Poly`ty`chesky`e konfly`kty` kry`zy`snie sy`tuacy`y [Political conflicts and crises]. 54-59.
6. Bublyk, S. A. (2001). Religiyevnavstvo: Navch. Posibny`k [Religious] Yurinkom Inter, 483.
7. Romanyuk, A. S. (1992). Zagal`ni elementy` teorii polity`chny`x konfliktiv [Common elements of the theory of political conflict]. Vy`shha shkola, 206-209.
8. Polyakova, N. L. (1991). Socy`al`niy konfly`kt: sovremennije y`ssledovani`ya [Social conflict: current research] UNION RAN, 114.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЙ «КОНФЛИКТ» И «РЕЛИГИОЗНЫЙ КОНФЛИКТ»

М. Паровик, Д. Пашьян

***Аннотация.** Проанализированы основные коннотации понятия «конфликт» и условия проблематизации термина «религиозный конфликт». Установлено, что конфликт является закономерным этапом развития общественных отношений и даже неизбежным симптомом их проявления. Исследовано становление и развитие понятий «религиозный конфликт» и «социальный конфликт».*

***Ключевые слова:** конфликт, противоречие, кризис, религиозный конфликт, социальный конфликт*

DEFINITION OF «CONFLICT» AND «RELIGIOUS CONFLICT».

M. Parovik, D. Pashian

***Annotation.** The paper analyzes the main connotations of the term «conflict» and conditions problematisation term «religious conflict». It*

was shown that conflict is a natural step in the development of public relations and even inevitable symptom of their manifestation. Studied the formation and development of the concepts of «religious conflict» and «social conflict».

Keywords: conflict, conflict, crisis, religious conflict, social conflict